

בסוריה, המפורסמת מני אז כארץ הקלאית, ואשר כל משקה תלוי בתוצרתה. החקלאית, לא חלה כל התקדמות בפלחה במשך עשרים השנה האחרונות; ויש אומרים כי ניכר בה אפילו פיגור ידוע. בשנת 1914 הגיע השטח הזרוע היטה ל-498,200 הקטר, והשטח הזרוע שעזרה ל-322,000 הקטר. אולם בשנת 1938 הצטמצם שטח החיטה עד 487,000 הקטר ושטח השעורה ל-299,000 הקטר. בדומה לזה המצב ביתר זני התבואה. רוב המעונינים בהתקדמותה הכלכלית של סוריה בטוחים, כי לשיפור מצבה הכלכלי של הארץ זקוקה היא לאוכלוסיה גדולה יותר. גידול זה ניתן להתגשם על ידי החזרת תושבי הארץ שהגרו ממנה, ועל ידי השקעת כספים לפיתוח האדמות השוממות. מצבם הנוכחי של הפלחים עלול להביא אותם לידי יאוש. הפלח הסורי עובד במשך כל השנה לא מתוך תקוה לרוחים ולהרמת מצבו החברתי, כי אם בשביל להחיות את נפשו בלבד. במקרים רבים הוא מגיע בסוף השנה לבית הסוהר, כשאין ידו משגת לשלם את המסים והחובות המוטלים עליו. אכר במצב מדוכא כזה אינו מתעורר כלל להשביח את אדמתו. בעיה חמורה זו אף היא ממריצה כמה מהמנהיגים המתונים בסוריה לחשוב על דרכי עזרה הדדית בין סוריה וא"י העברית.

גנרל אנדריאה

הר הדרוזים

שני המאמרים הגיהנים בזה על שבטי הדרוזים והעלווים בסוריה הם פרי עטם של קצינים גבוהים מצבא הליגנט הצרפתי. החבלים האלה בסוריה מהוים כעין מצודות-מפתח לטריטוריה הסורית בדרום-מזרחה ובצפון-מערבה; החבל האחד על שפת המדבר. והשני מדרום למפרץ אלכסנדריה. מאמרו של קלימן-גרנקור, על העלווים (מספרו: *La Tactique au Levant*) נכתב לאחר פעולות ההשקטה בשנות 1919-21, ומאמרו של הגנרל אנדריאה (מספרו: *La Révolte Druze*) — לאחר מרד הדרוזים. בכמה פרטים ודאי שחלו שינויים מאז אך ערך הדברים ביסודם לא נשתנה. — המערכת.

ה א ר צ

הר הדרוזים (ג'בל דרוז) הוא גוש הררי התונה במרחק של מאה קילומטר מדרום לדמשק, על גבולות סוריה ועבר הירדן; אין זה הר גבוה. הפסגות הגישאות ביותר אינן עולות על אלף ושש מאות מטר, בעוד שהעמקים מסביב מגיעים כבר לגובה של שבע מאות ועד שמונה מאות מטר. זוהי רמה גבוהה, התופסת בערך חמשים קילומטר ברוחב. ושבעים קילומטר באורך, היורדת ממערב בשיפוע רך אל עמקי החורן הפורים, מסתיימת במזרח בצורת בליטה מזוקרת על פני מדבר-הלבה של צפון, נעלמת בצפון בהגיעה אל שדה-לבה אחר — הלג'יה — ומשתפלת בהדרגה בדרום לעבר מדבר עבר-הירדן.

זהו גוש מבודד, וולקני ביסודו, צבור של אבנים שחורות ושל אפר וולקני שנתך בימים רחוקים מתוך הרי-הגעש; כיום כבוים הם ואולם צורת לועיהם והקזניפים שלהם כמעט לא נשתנתה. שפכי-הלבה באו כנראה ברווחים גדולים, כי הגלים הקרושים, הבאים בזה אחר זה, ערוכים בדמות קומות אפקיות זו מעל זו, מדרגות-מדרגות, אשר בקיץ יצמיחו שפע עשב, מקום שם ירעו עדרים בימי החום, בעוד שבעמקים מסביב שרוף הכל ברות הקדים הלוהפת.

פני השטח בתלק הצפוני-מערבי של ההר קשים מאוד למעבר; כאן הלגיה, ערבוביה של לבה שנקרשה בדמות הריצים עמוקים, המון מעברים נפתלים וצרים, אשר מעליהן נפתחות מערות ומאורות לאין-ספור, המשמשות מקלטים לשודדים, לנרדפים ומתמרדים. יחידת צבא בעלת חשיבות כלשהי כמעט שאי-אפשר לה לבצע את תנועת-תמרוניה כראוי, במקום זה המיוחד במינו, באשר הדרכים יכשילוה, ויש תמיד לחשוש להפתעה.

הדרוזים יודעים זאת היטב; מאז ומעולם היו בורחים לכאן, כאשר לא רצו לקבל עליהם מרות הסולמן שבקושטא. הצבא התורכי לא יכול בשום פנים להכניעם, ואף הצרפתים בימי ההתקוממות האחרונה (6—1925) קשה היה להם להשיג את הכנופיות שנמוגו לאזור מבוותר זה.

אם אמנם הרמה הזאת של תבל הדרוזים היא סלעית, אין זה אומר עדיין כי הקרקע שלהם דל הנהו. להפך, בעמקים הצרים ובמכתשים נצטבר מדורות ההומוס אשר בא מתוך התפוררות הסלעים. צרורות האבנים, שלוקמו על ידי התושבים בסקלם את הקרקע המעובד, נערמו במקומות צחיחים או שמשו לנדרות לאורך הדרכים. גשמי החורף מפרים היטב את הקרקע המסוקל, ואם כי התרישה אינה עמוקה והיא נעשית במחרשות פרימיטיביות, נותנת האדמה, בכל זאת, יבולים ברוכים. הארץ הזאת, העלולה להחשב למראית-עין ראשונה כארץ דלה, שולחת לדמשק ולארץ-ישראל דגנים, קטניות, ענבים ואף מקנה: כבשים, עזים ובקר.

אין בהר הדרוזים יערות, כי הדרוזי, בדומה לערבי, כורת את העצים אך לעולם אינו נוסע אחרים במקומם; אף-על-פי-כן, במקומות אחדים — ב פ ר, ב ר ש א ש, ב ס ל ה מהוים האלונים הנגסים והצפצפות כתמים עליוזים ירוקים, הנראים כניגוד בולט למראה העריה המותלמת-כמעט המקיפה את הנוסע בכל מקום אחר.

אין יערות, הרי שאין גם מים; ואף אמנם בכל הרמה הגדולה הזאת אין אתה מוצא אלא מעינות דלים אחדים, שבדרך כלל תרבים הם בקיץ, חוץ ממספר מועט; מהם מעין עין-עג'ונה, המנוקז על ידי מהנדסי הצבא הצרפתי, מכלכל כיום במים את העיר סווידה. מסביב לכפרים אתה מוצא בורות גלויים לשמים, שקערוריות סבעיות, או חפורות בידי אדם, שקולטים את מי הגשמים. ממקוי-מים אלה, המכונים בלשון המקום ברכות (פירקה), שואבים התושבים את מימיהם לצרכיהם הם ולצרכי הבהמה; המים נרפשים מאוד, והאיש האירופי אינו צריך להשתמש בהם אלא לאחר תיפוא.

חוסר-הגשמים הרגיל למן אפריל עד נובמבר, יחד עם ההתאדות הגדולה, גורם לכך שבקיץ שרויים הכפרים לעתים קרובות בלי מים; את העדרים משלחים או בהר אל מעינות בודדים שאינם תרבים, זהותשבים הילידים מספקים את צרכי משפתותיהם בעזרת שיירות של גמלים וחמורים, פעם או פעמיים בשבוע, בלכתם לבקש את הנוזל היקר במקום רחוק מאוד לעתים.

חוסר-המים הוא אשר הכביד לפעמים על פעולות הצבא הצרפתי בהר הדרוזים; כן היה הדבר בספטמבר 1925, כשמוזר צבא של הנג'רל גמלין, שהלך לשחרר את חיל-המצב הצרפתי הנצור בסווידה, היה צריך להוביל מים, מנת שני ימים, לכל הכבודה שלו, לאנשים ולבהמות, משא של ארבעים טונות, דבר שהכביד מאוד על השיירה והפחית במדה ניכרת את המוביליות של השרדה. פרשה זו העלתה קשיים רבים כל-כך, שלא עוד נשנתה, והאופרציות הבאות נערכו בתשבון שאפשר יהיה למצוא מים בנקודת החניה, בסוף היום.

ה ת ו ש ב י ם ו ע ב ר ם

במאה האחת-עשרה, בו בזמן שנוסעי הצלב הגיעו לסוריה, כבר תודרת לארץ הדת הדרוית, שנוסדה מאה שנה לפני כן בקהיר; המאמינים חיים בקיבוצים קטנים, אשר מהם התשוב ביותר היה על נהר אורונטס בצפונה של אדל; קבוצה שניה יושבת בלבנון, שלישית באזור קְצַבְּא־אֶרְשָׁא, והרביעית הקטנה ביותר קבעה מקומה בחורן, למרגלות ההר העתיד להקרא ברבות הימים בשם „הר-הדרוזים“.

הקבוצה הראשונה, זו של אדלר, העשירה והתקיפה, מורכבת ממשפחות אשר השפעתן מכרעת בארץ, ביותר משפחת אפרש, אבות אבותיהם של מחוללי המרה בהרדרוזים בשנת 1925. במאה השמונה-עשרה היה מעשה, ואיברהים פחה, מושל מצרים וסוריה, שהוטרד על ידי הדרוזים, כינם את ראשי זקניהם אל עין-צופר, אל גוה-הקיץ שלו, בהר הלבנון. בסבר-פנים יפות הסב עמם אל שולחנו, אולם בלילה הבא ציוה ברות קרה להרגם נפש; צבאותיו לא התקשו עתה להכניע את הכפרים הדרוזים, אשר באין עוד השיכים שלהם עמם, לא הראו התנגדות. ואולם שיטת-פעולה אכזרית זו מרתיקה מן האורוגמס והלבנון מספר הגון של משפחות דרוזיות אשר נוספו על גרעין אחיהם בתורן.

לאחר מאה שנה מופיעה משלחת-עונשין שניה, של העותומנים, ומחריבה שוב את כפרי הדרוזים בלבנון, ושוב באה הגירת משפחות דרוזיות מזרחה. שם, בערבות תורן, אין הדרוזים נחשבים ביותר בקרב המוסלמים והנוצרים; עניים הם ואינם רשאים להתויק בקרקעות, ועל הרוב הם עובדים כמשרתים במשפחות העשירות.

ועל גבול ערבות התורן, מזרחה, יש הר, אשר בקיץ ישכנו בו בידואים באוהלים, בנדדם ממקום למקום לבקש מרעה לעדריהם. בהר זה ישנם קרקעות ראויים לעיבוד. הבידואים מספרם היה רב, אבל הדרוזים לא היו מועטים מהם, מאז באו אליהם אחיהם מן הלבנון. נהוגים על ידי ת מ ד א ג, מפקדם, הם פושטים על ה הר (הג'בל), מתנפלים על הבידואים, מכים אותם, מניסים אותם דרומה, והכובשים משתלטים על ההר; ושוב אין הם עוזבים אותו, ומאז נקרא הר-התורן בשם הר-הדרוזים. העדה היה שם חיים של מעין-עצמאות; הם מסכימים לראות בתורכים את אדוניהם, אבל לעולם לא ירשו להם לתלוק על כיבושם.

שנת 1830. מוחמד-עלי, המשנה-למלך של מצרים, אשר ריבונותו על סוריה הוכרה ממעם השלטון העותומני בקושטא, היה זקוק לצבא רב בשביל לרסן את הדרוזים והמרונים אשר בלבנון. בין שני עמים אלה, שדורות רבים שררו ביניהם יחסי שלום ורעות טובה, ניטשה זה שלושים שנה, מלחמה ניצחת. המצרים דרשו לצבאם מכסות-אנשים מכל אזורי סוריה ומכל דתותיה. אולם הדרוזים ש ב ה ר סרכו לתת את המכסה המופלג עליהם, והם ברחו אל הלג'יה, כי ידעו ששם לא תשיגם יד הנוגש. משלחת עונשין מצרית נשלחה להלחם בהם; מעשה בלתי-נבון היה זה מצד המצרים להכנס במלחמה במקומות קשים אלה. הלוחמים הדרוזים, שישבו במארב בין הסלעים, או הסתתרו במערות, בלתי-נראים ובלתי-נתפסים, הציקו מאוד לצבא-המשלחת. אתרי אבדות קשות נשברה רוח המצרים והם הסתלקו.

אולם מוחמד-עלי אינו רואה עצמו כמנוצח; בשנת 1833 הוא שולח משלחת חדשה אל הר-הדרוזים; הפעם אין הצבא חודר אל הלג'יה, הם רק שומרים על מוצאיו כדי למנוע את אספקת המזון לנצורים, בתקוה להכניעם ברעב. אולם אף על פי שעינם פקוחה, מוצאים הנצורים אפשרות להתחמק בלילה. ולא עוד, אלא שכמה מן הדרוזים עוזבים את הלג'יה והולכים ללבנון להודיע לאחיהם שם על הנעשה בהר. מתחיל משא ומתן עם המצרים. אולם הללו זוכרים את מפתחם מלפני שלש שנים, ובהאמינם כי הפעם יהיו הם המנצחים, דורשים הם כניעה גמורה ומותלפת של המורדים ומסירת הנשק כולו; תנאים שאינם עלולים להתקבל על דעת לוחמים הרריים. המשא ומתן נפסק, והדרוזים אשר בלבנון, הרואים את ענין אחיהם בלג'יה כענינם הם, מתקוממים, כובשים בלי שפיכת דמים את מצודת רשיא ושמים מצור על הצביא. המצרים, שאינם יכולים להתגבר על שתי מרידות בבת אחת, מסתלקים מן הלג'יה, ושוב הנצחון לדרוזים.

מכסים זה של תמיכת-גומלין בין הקיבוצים הדרוזים, עתיד להתחדש גם כלפי הצרפתים בשנת 1925. בעוד הצבא הצרפתי פועל בהר-הדרוזים, קמים הדרוזים בלבנון, הרואים עצמם שותפים לגורל אחיהם בהר, ושמים מצור על תיל המצב הצרפתי שבמצודת רשיא, — שני אסכדרונים של ספאהים, — מתוך תקוה, כי על ידי כך יאלצו את הצרפתים להסתלק מן ה,ה,ר, שנתשב בעיניהם, כאשר בעיני כל

קיבוצי הדרוזים, כמבצר ומגן לרתם. אולם הכוחות אשר בידי הצרפתים מאפשרים להם לערוך קרבות בשתי זירות הקרב, והמרידה דוכאה הן בלבנון והן ב"הר".

בשנת 1859 מתלקחת פעולת-האיבה בין המרוניטים והדרוזים שבלבנון בצורה קשה ביותר, במידה שלא היתה עוד לפני-כן. זוהי התקופה בה קם האמיר הדרוזי ארסלאן, איש ערום ושואף בצע, ובתמיכת הפחה התורכי מדמשק הוא מעורר את נתיניו נגד הנוצרים. מעשי רצח פראיים הנעשים בכל הכפרים, בהשתתפותם של הדרוזים מן ההר, המונהגים על ידי אחד מבית ארש, מכתים בדם את הלבנון במשך שנה כמעט. ב-3 באוגוסט 1860 יוצאת משלחת צבאית צרפתית בת שלשת אלפים איש ממרסיל, עולה לתוף בירות ומשליטה על נקלה שקט בלבנון; הדרוזים האשמים עוברים ויברו לחורן. מאימת עונשין על מעשי-האכזריות שעשו, פונים הדרוזים האלה, בשם כל העדה, באגרת-תחינה אל אנגליה ומבקשים את חסותה.

אחרי 1860 נדחקים בני בית המדאן, מקימי המולדת בהר הדרוזים, על ידי בני בית ארש, והשליטים החדשים התולשים על גורל הדרוזים נעשים תקיפים כל-כך, עד כי בשנת 1880 הם מרהיבים עוז להתנרות בממשלה העותומנית ולהתקיף את הכפר התורכי בוצר-אל-חרירי. התורכים שולחים משלחת עונשין עליהם, והיא מוכיח, והנצחון הזה מביא את השליטים הדרוזים לידי זחיתות-דעת כזו, שהם מסרבים לשאת כל מס לסולמן.

בינתיים ובקרב העדה אין אחדות-הלכות שלמה; אם אין משלמים עוד מסים לתורכים, הרי מביאים מסים כבדים יותר לפיאודלים משלהם, והעם אינו מרוצה. אחד ממשפחת ארש, איש בעל רצון טוב, ליברל ופילוסוף במקצת, השיך שפלי, אוסר מלחמה על דודיו ובני-דודיו, בגלל המלת-המסים המופרות; מיד הולך המון-העם אחריו, והם קוראים לו אמיר, בלי שים לב להתנגדות בני משפחתו.

נדיב, ישר, אדמיניסטרטור חרוץ, הוא משתלפ מיד על הכל, ולבסוף מכירה בו גם משפחתו בתור ראש-הדרוזים ב"הר". בארץ שורר השקט, והכל מתנהל באופן המניח את דעתו של הסולמן, עד אותו היום שהתורכים מבקשים לקבוע חובת-צבא בהר-הדרוזים. שבלי משיב בסירוב גם, ועוד פעם מבקשים להם הדרוזים מפלג בלגיה.

מתוך רוח פיוס מבטלים אנשי השלפון העותומני את הפקודה בדבר תובת-הצבא, אולם הם מקימים מצודה בסווידה וקובעים שם חיל-מצב; מיד צרים עליה הדרוזים היודעים להשאר אדונים לעצמם. מבלתי יכולת להטיל מרות על העם הזה בכוח, זוממים התורכים להכניעם במרמה ומעל; בשנת 1909 הוזמנו כמה שיכים דרוזים לבוא לדמשק לקבל שם את פקודות הממשלה, ומרגדית עין-צופר, שהבאנו אותה לעיל, הוזרת באותם התנאים של לפני שלוש מאות שנה. אחרי שהשיכים הדרוזים נתקבלו על ידי הפחה התורכי הם נרצחים, ובין הקרבנות נמצא גם אבי האיש שעתיד להיות הרוח החיה של התקוממות 1925: שולמן ארש.

הרוגי דמשק משמשים אות למרד חדש בהר-הדרוזים, הנמשך בעליות וירידות, עד לשנת 1914, שאז הוא נעשה קשה ביותר. המושל האיום ג'מאל פחה, שעשה לו בסוריה שם של עריץ שואף-דמים ומרשיע, מפקד על דמשק בזמן שהתורכים מכריזים מלחמה על מעצמות-הברית. אספקת הצבא התורכי היא ענין קשה בארץ זו, שהשלפון העותומני לא היה אהוב בה, ואשר השוד היה שם ענין רגיל; מושל דמשק דורש מאת הדרוזים להגן בתחום הארץ הנתונה לפיקוחם על השיירות של צרכי-המוון המיועדים ללוחמים התורכים. ואולם שולמן ארש, שכבר גודע במרצו, לא שכת את המעשה השפל של רצח אביו בדמשק; הוא נוטר שנאה לתורכים, ובמקום לציית לפקודות הפחה, הוא עושה את ההפך ומציק לשיירות התורכיות, מנתק את מסילת הברזל, כדי להפסיק את תנועת הרכבות, וגוזל את דברי-המוון והתחמושת הנערמים בקרונות.

ה מ נ ה ג י ם

הכנסת-אורחים היא ענין מקודש בארץ הדרוזים; הנכבד או האכר הפשוט נותן מחסה אצלו לאויבו הקשה ביותר, אם זה בא ומבקש אצלו מוון ומלון. הדבר יחשב לפגיעה בכבוד ראש המשפחה

אם מישהו יחדור אל ביתו בשביל לאסור איוה פושע ואפילו פושע פלילי. בבתיהם נוהגים הם לכבד את הוקנים, ואיש לא יעז לדבר אליהם בלי יראת-הכבוד. האשה אצל הדרוזים נחשבת יותר מאשר אצל המוסלמים; היא תופסת מקום מכריע בבית, ביתוד אם בנים לה. אין היא מצועפת, אבל היא עומפת ראשה ושערה בסודר לבן רחב הנופל לאחור על גבה. כשהיא פוגשת אדם היא מרימה את הסודר ומכסה את פניה. הדרוזי הוא איש-מלחמה מלידה; הוא פרש הגון ומימי ילדותו הוא רוכב על סוס ומדיין ברובה. קלע טוב הנהו והלך שאינו מתיגע, ואין כמוהו יודע להסתתר בין הסלעים, בין השיחים, ולנצל את פני השמח כדי להוליך שולל את מתנגדו ולגרום לו מכה מכרעת. אומץ-לבו הוא נפלא. זוהי תכונה משותפת לכל הדרוזים; אמונתם בגלגול-הנשמות, האמונה שישבו לחיים טובים יותר אם ימותו בעד המולדת, מולידה בהם את הבונו למות. בימי הקרבות שערכו בהר-הדרוזים בשנת 1926 היו הדרוזים מעוררים בנו לעתים קרובות התפעלות, כשהיו צועדים ביהירות תחת אש המקלעים שלנו, אחרי שקיבלו פקודה על כך מאת השיכים ההולכים בראשם. עם גא, הסון, אמיץ-לב, מכניס-אורחים, אוהב-עמל, חסכן, מסוגל למסירות, אלא שלאסונו הוא נוטה לאינפריגה, על כל פנים גומים לכך מנהיגיו, והדבר מתייב זהירות ידועה ביחסים הרשמיים שיש לך אתם.

הפיאודליות אצל הדרוזים

בהר-הדרוזים שורר כעין משטר פיאודלי; הדרוזים חיים בעדות של משפחות גדולות פחות או יותר, המפולגות לעתים קרובות על ידי התחרות של איגטרסים. כל משפחה מציינת לראש, אשר פעולתו תלויה בתנאי השעה; אולם ליכוד המשפחות נעשה אמיץ משמתעורר ענין הנוגע לכל הגווע הדרוזי; הסולידריות היא שלמה או ומקיפה את הכל, למן גדול השיכים ועד לדל באכרים. משפחת אמרש בהר הדרוזים היא המשפחה הנושנה, העשירה ורבת-ההשפעה ביותר. שמשח עולה בשנת 1850, כשהשיך ישמעאל מגרש מהר הדרוזים את משפחת חמדאן, זו שכבשה את ההר מיד הבידואים ונתנה עצמאות לעדה.

שניה במעלה למשפחת האמרשים היא משפחת עאמר. בית הלבי ובית הוניידי עומדים בראש שתי קהילות אחרות בצפון „ההר“; אמנם במספר אנשיהן נופלות הן מן המשפחות הקודמות, אולם בזכות מנהיגיהן הגבונים יש להם השפעה רבה ביחסים עם הפקידים הגבוהים אשר בדמשק. זקני המשפחות הללו, שלעולם אינם מרוצים, משום שלפי דעתם אינם תופסים את המשרות הרשמיות ההולמות את מצבם התרבותי וכשרונם, עומדים במרים בכל מהלך המרידה של 1925—1927 ואינם פוסקים להיאבק עם השלטון הצרפתי עד אשר שולטן אל אמרש ונושאי-כליו מגורשים על ידי הבריטים מעבר-הירדן, בו מצאו להם מקלט.

ישנן בהר עוד תריסר משפחות פחותות יותר בתשיבותן, והן קובעות את התנהגותן לפי התנהגות המשפחות הגדולות, מתוך שמירה על עצמאות מסוימת בסכסוכיהם הפנימיים. ליכוד זה יסביר לנו, כיצד קרה הדבר, שכל הדרוזים עמדו מיד, כאיש אחד, לימין האמרשים, בשעה ששולטן פנה בקריאה אל העם בשם המולדת והכבוד הדרוזי, למחרת ההתנגשות שתלה בינו ובין באי-זכות הצרפתים.